

Η Μονή Βατοπαιδίου, η Αγία Ζώνη και οι περιοδείες της, τα μετόχια και η πνευματική ακτινοβολία της μονής (Δρ Νικόλαος Μπονόβας, Αρχαιολόγος Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού)

[/ Πεμπτούσια](#)

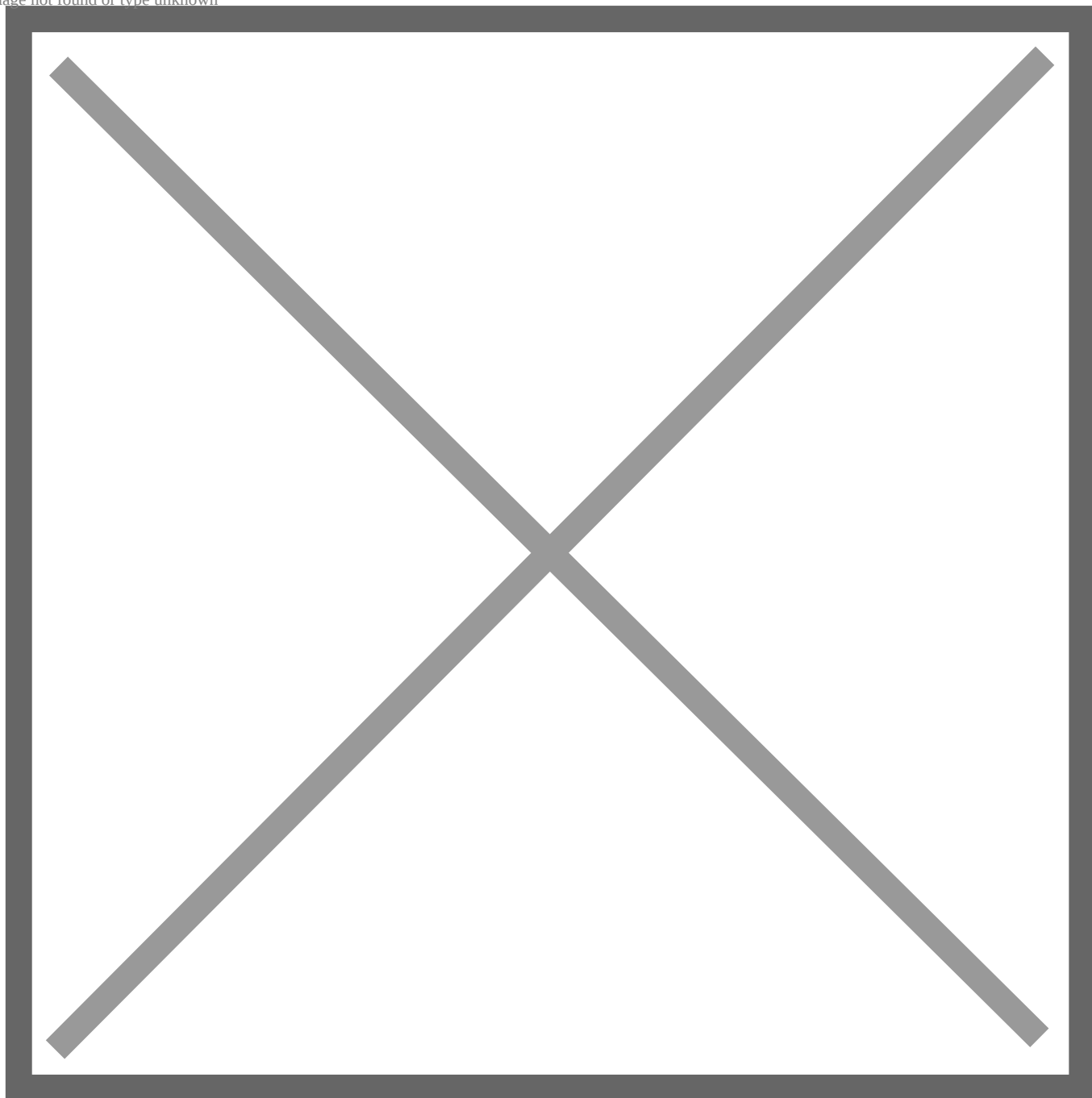
Το κείμενο αποτελεί εισήγηση του αρχαιολόγου, δρος Νικόλαου Μ. Μπονόβα, στο Θ' Επιστημονικό Συνέδριο της Αγιορειτικής Εστίας Θεσσαλονίκης που είχε ως θέμα «Η εξακτίνωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο κόσμο: Τα Μετόχια». Η εισήγηση με τίτλο «Έγγραφα από το αρχείο της μονής Βατοπαιδίου σχετικά με περιοδείες μοναχών (19ος αι.): τεκμήρια για την ιστορία των μετοχίων και την πνευματική ακτινοβολία της μονής» δημοσιεύεται στον τόμο των πρακτικών του συνεδρίου.*

Έχουμε την τύχη να γνωρίζουμε την παρουσία μοναχών από το Βατοπαίδι σε αρκετούς τόπους, είτε επειδή σώζονται ακριβείς μαρτυρίες από τις διαδρομές τους χάρη στην αλληλογραφία τους, είτε επειδή υπάρχουν τεκμήρια για μετόχια της μονής (ναοί, οικίες, εκτάσεις γης).

Μεγάλη σημασία για την έρευνα έχει το σχετικό υλικό που σώζεται στο νεότερο αρχείο της Μονής. Αυτό περιλαμβάνει αυτόνομο φάκελο με συγκεντρωμένες διακόσιες σαράντα πέντε επιστολές, άλλες επιστολές διάσπαρτες σε κώδικες σταχωμένης αλληλογραφίας, καθώς και καταχωρήσεις δωρεών πιστών σε οικονομικά κατάστιχα. Όλα σκιαγραφούν τα ταξίδια των αγιοζωνιτών πατέρων από την αδελφότητα της μονής Βατοπαιδίου, οι οποίοι έφεραν ιερά λείψανα και διενεργούσαν αγιασμούς και λειτουργίες σε περιοχές Ορθοδόξων Κοινοτήτων στο Ανατολικό Αιγαίο. Οι αγιοζωνίτες μετέφεραν τεμάχια από την αγία Ζώνη της Θεοτόκου, η οποία αποτελεί το παλλάδιο της μονής, μαζί με τεμάχιο του Τιμίου Σταυρού και συνήθως την κάρα του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου¹, προς αγιασμό

και απαλλαγή των πιστών, μετά από πρόσκλησή τους σε περιοχές όπου εκδηλώνονταν επιδημίες (πανούκλα, χολέρα), ανομβρία, καύσωνας, ή εμφανίζονταν σμήνη ακρίδων και άλλων εντόμων.

Image not found or type unknown

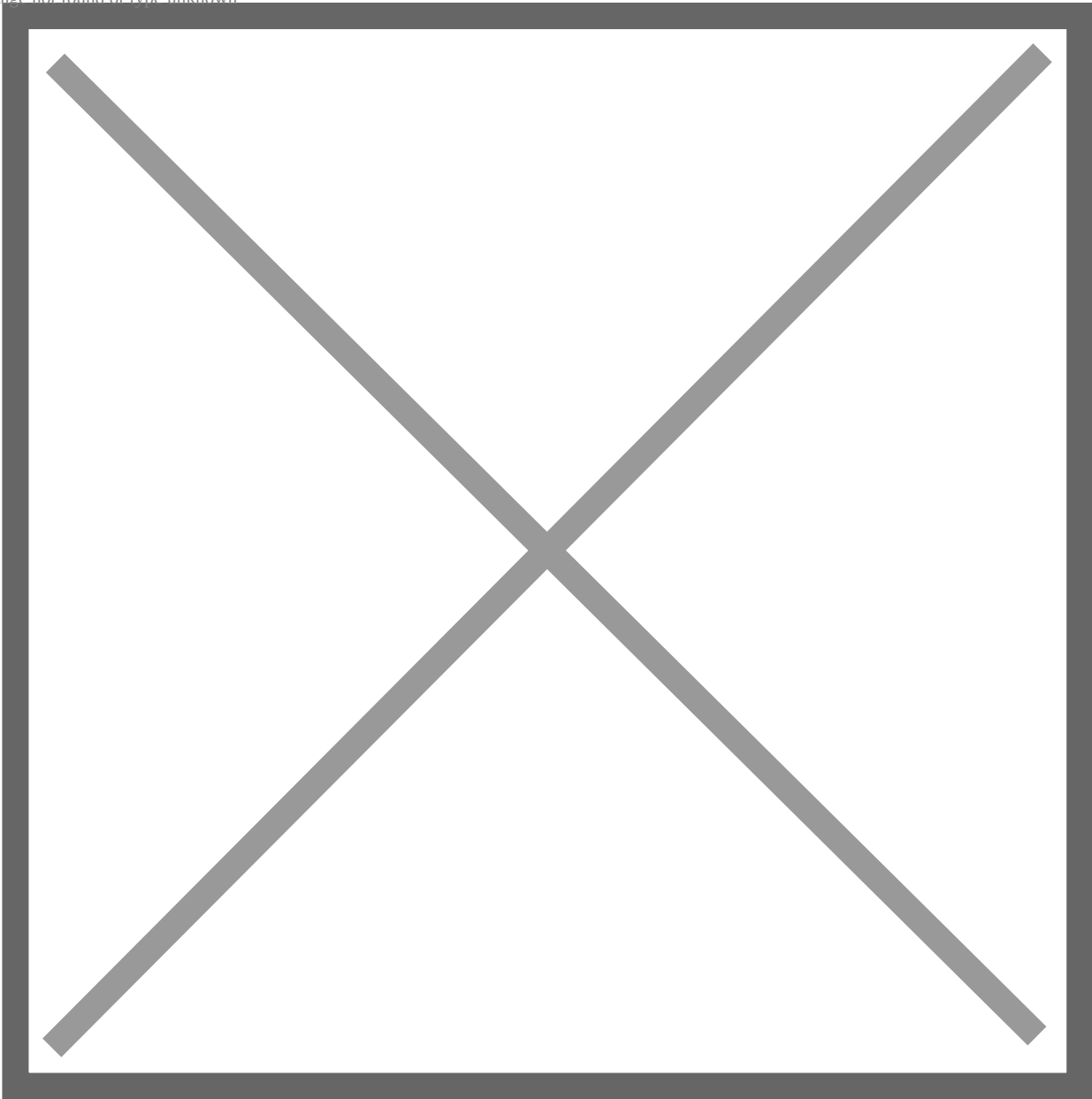
Ιερά Μονή Βατοπαιδίου.

Η Αγία Ζώνη αποτελεί το κειμήλιο από την επίγεια ζωή της Θεοτόκου και το παλλάδιο της μονής Βατοπαιδίου. Είναι πλεγμένη με τρίχες καμήλας, σύμφωνα με την παράδοση από τη Θεοτόκο, η οποία την παρέδωσε στον απόστολο Θωμά κατά τη Μετάστασή της στον ουρανό. Η Αγία Ζώνη φυλασσόταν στα Ιεροσόλυμα μέχρι τον 4ο αι., όταν οι αυτοκράτορες Μέγας Θεοδόσιος και ο γιος του Αρκάδιος την

αφιέρωσαν στο ναό των Χαλκοπρατείων στην Κωνσταντινούπολη.

Αργότερα, η Αγία Ζώνη μεταφέρθηκε από τον αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ' Σοφό στο παλάτι, όπου θεράπευσε τη σύζυγό του Ζωή, η οποία κέντησε τη ζώνη με χρυσή κλωστή. Επί αυτοκράτορα Μανουήλ Α' Κομνηνού (1143-1180) καθιερώθηκε ο εορτασμός της Αγίας Ζώνης την 31η Αυγούστου, ενώ το κειμήλιο αποτελούσε φυλακτήριο του βυζαντινού στρατού σε εκστρατείες.

Image not found or type unknown

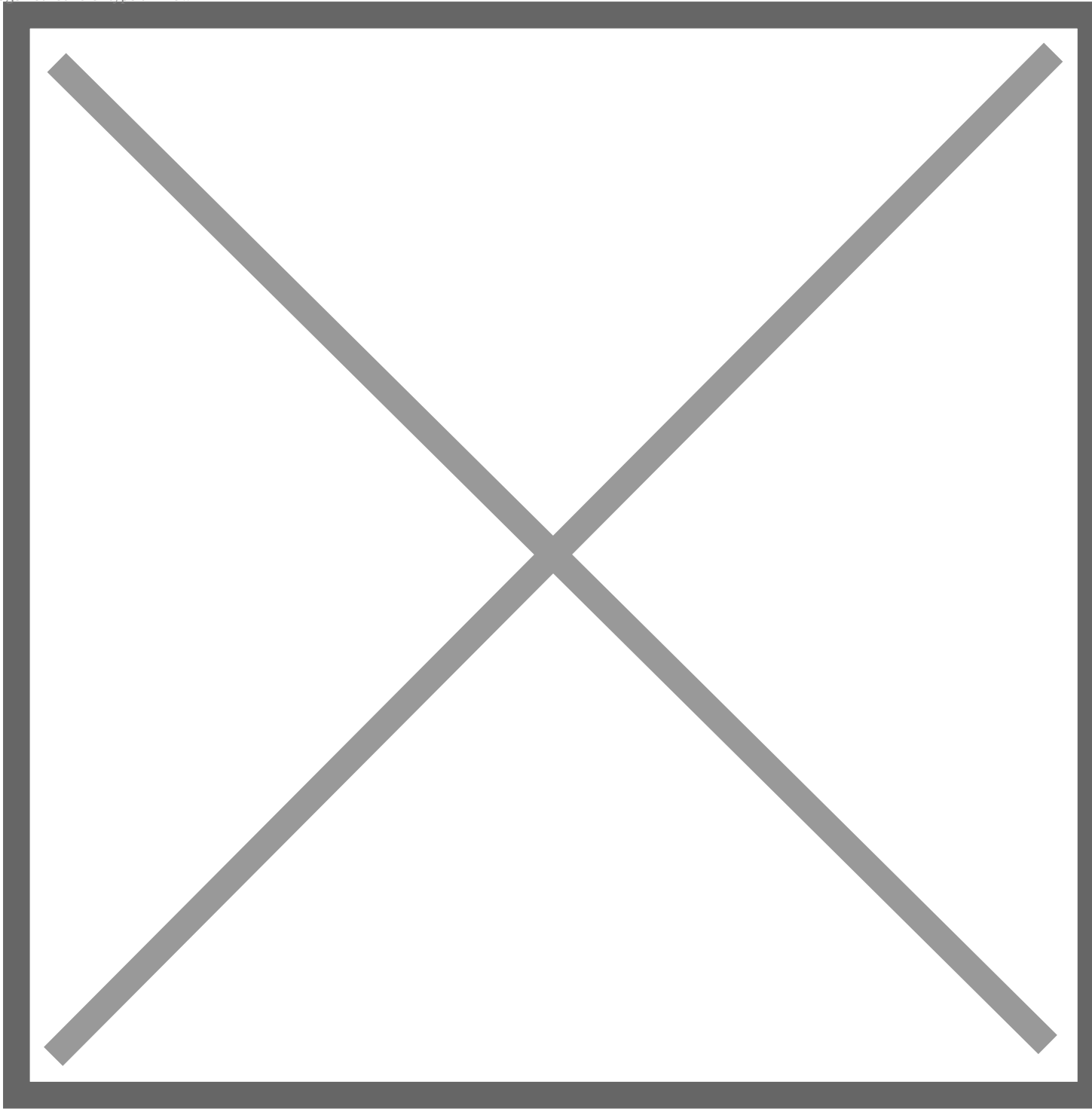
Η Αγία Ζώνη.

Με την ήττα του Ισαάκιου Β' Άγγελου από τον Βούλγαρο ηγεμόνα Ασάν το 1185, η ζώνη περιήλθε στα χέρια του, για να αποκτηθεί με ανάλογο τρόπο από τον Σέρβο ηγεμόνα Λάζαρο (1371-1389), ο οποίος στη συνέχεια δώρισε την Αγία Ζώνη στη μονή Βατοπαιδίου. Σύμφωνα με άλλη παράδοση, ο βυζαντινός αυτοκράτορας

Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός (1347-1355) δώρισε την αγία Ζώνη στη Μονή².

Η συλλογή στοιχείων, που προέρχονται από τη μελέτη των εγγράφων για τα ταξίδια των αγιοζωνιτών πατέρων με την αγία Ζώνη και άλλα λείψανα, αλλά και των εισφορών πιστών, βοηθά στην ανίχνευση μετοχίων της μονής Βατοπαιδίου, καθώς η παρουσία των αγιοζωνιτών πατέρων άφησε πίσω της σημάδια σε κοινότητες της Ορθόδοξης Ανατολής. Για το λόγο αυτό η σύντομη παράθεση των εγγράφων είναι διαφωτιστική. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται διάφοροι τόποι και μετόχια της Μονής, όπου στάθμευαν οι αγιοζωνίτες πατέρες. Η παρουσίαση των τόπων γίνεται σύμφωνα με τη χρονική διαδοχή και γεωγραφική ενοποίηση του διαθέσιμου επιστολομαΐου υλικού.

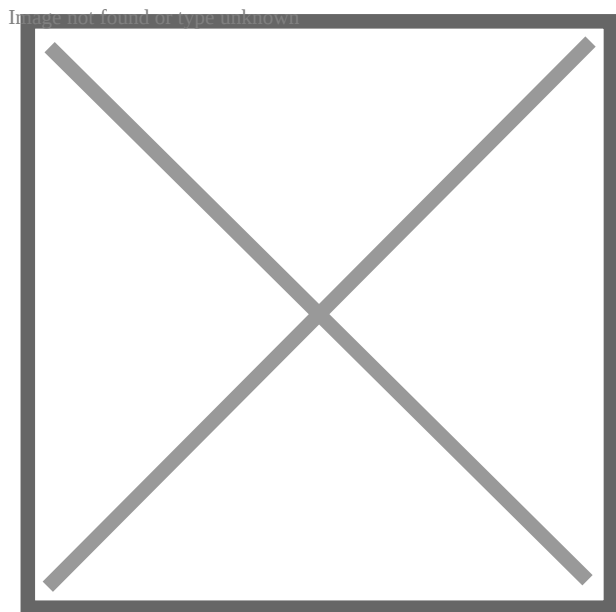
Image not found or type unknown

Ο Καθηγούμενος της Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου μεταφέρει την Αγία Ζώνη προς προσκύνηση και αγιασμό των πιστών.

Οι αγιοζωνίτες (Προηγούμενοι Νεόφυτος, Διονύσιος, γέροντας Αθανάσιος) έφθασαν στο Κουσάντασι (3 Μαρτίου 1819), όπου παραδελφός τους υποδέχτηκε και όλοι μαζί επισκέφθηκαν το χωριό Τζεγληλή³. Ο Προηγούμενος Διονύσιος ανέφερε επόμενη επίσκεψή του (14 Σεπτεμβρίου 1819)⁴. Οι επίτροποι της Μονής έδωσαν την άδεια (26 Νοεμβρίου 1819) στους αγιοζωνίτες (ιεροδιάκονο Παντελεήμονα, γέρο Κωνστάντιο) να ξεχειμωνιάσουν στο Κουσάντασι μετά από

αίτημα των κατοίκων⁵. Επιτροπή από αυτούς ζήτησε ενημέρωση για την καθυστέρηση αποστολής της αγίας Ζώνης (10 Μαΐου 1820)⁶. Η ύπαρξη παραδελφού σε συνδυασμό με τη διαδοχή των επιστολών καθιστούν πολύ πιθανή την ύπαρξη μετοχίου της Μονής στο Κουσάντασι.

Εικ. 1. Επιστολή αγιοζωνιτών πατέρων από το Μελένικο, 14 Σεπτεμβρίου 1819.

Ο διάκος Παντελεήμων και ο γερο-Κωνστάντιος ολοκλήρωσαν σειρά από αγιασμούς στο Μελένικο (14 Σεπτεμβρίου 1819) (εικ. 1)⁷. Προφανώς έγιναν λειτουργίες και στο παρεκκλήσι της Αγίας Ζώνης που είχε απομείνει από την κατεστραμμένη μονή της Παναγίας Σπηλαιώτισσας Μελένικου στο οροπέδιο του Αγίου Νικολάου, το οποίο ονομάζεται και Μικρό Άγιον Όρος. Η μονή είχε ιδρυθεί το 1220 και προσηλώθηκε το 1365 στο Βατοπαίδι, γεγονός που επικύρωσε ο Σέρβος δεσπότης Ιωάννης Ούγκλεσης (1365-1371) το 1371⁸.

Στο τέλος του 17ου αι. έγινε η μετονομασία της μονής Σπηλαιώτισσας σε μονή Αγίας Ζώνης, η λατρεία της οποίας διαδόθηκε στην περιοχή στις αρχές του 18ου αι. Την ίδια περίοδο, δύο άλλα πλησιόχωρα μονύδρια αφιερώθηκαν στο Βατοπαίδι⁹. Οι δεσμοί με την κυρίαρχη μονή Βατοπαιδίου διατηρήθηκαν έως τον 20ό αι.¹⁰

Επιστολή του αγιοζωνίτη παπά Σάββα με συνοδεία δύο πατέρων της Μονής αναφέρει (11 Μαΐου 1827) ότι στην Καβάλα φιλοξενήθηκαν «κοντά εις την μητρόπολιν την Παναγίαν το σποίτη του χα(τζη) δημήτρι θώμα ογλού»¹¹. Από δύο επόμενες επιστολές του παπά Σάββα (17 και 26 Μαΐου 1827) φαίνεται ότι συνεχίστηκαν οι αγιασμοί σε σπίτια της Καβάλας, μεταξύ των οποίων και το πατρικό του Προηγούμενου Διονύσιου. Αυτός δύσκολα θα μπορούσε να ταυτιστεί με τον γνωστό αρχιμανδρίτη που καταγόταν από την Αίνο, υπήρξε διαχειριστής

των μετοχίων της Μονής στο Ιάσιο, ανήγειρε κτίσματα και της δώρισε πολύτιμα κειμήλια¹².

Τα ελέη των πιστών στην Καβάλα ανήλθαν σε 1800 γρόσια και παραλήφθηκε αλληλογραφία της Μονής από την Ξάνθη και τη Θάσο¹³. Η Παναγία ήταν η μοναδική εκκλησία των Ελλήνων. Η ανέγερσή της έγινε ίσως τον 18ο αι., στη θέση της μονής της Παναγίας Καμμουτζιώτισσας (15ος αι.)¹⁴, στο εσωτερικό του κάστρου στη χερσόνησο της πόλης. Ο ναός κατεδαφίσθηκε πριν το 1960 ¹⁵.

* Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στον πανοσιολογιότατο αρχιμανδρίτη π. Εφραίμ, καθηγούμενο της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου, ο οποίος μου εμπιστεύτηκε τη δημοσίευση αρχειακού υλικού της Μονής, καθώς επίσης και στους μοναχούς π. Φίλιππο, Αββακούμ, Ιωσήφ για την εν γένει βοήθειά τους.

Στο παρόν άρθρο χρησιμοποιούνται οι παρακάτω συντομογραφίες: AMB: Αρχείο Μονής Βατοπαιδίου, ΕΕΒΣ: Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, IMMB: Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση-Ιστορία-Τέχνη, τ. Α'-Β', Άγιον Όρος 1996.

1. Γ. Μαντζαρίδης, «Θαυματουργές εικόνες και άγια λείψανα», IMMB, τ. Α', 126-128, εικ. 86, 88.

2. Προσκυνητάριο Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος 42011, 59-60• Μαντζαρίδης, «Θαυματουργές εικόνες», ό.π., 127-128, 329, σημ. 14.

3. AMB, Λυτόν Αρχεόν, Φ. 16, αρ. 16001α.

4. AMB, Λυτόν Αρχεόν, Φ. 16, αρ. 16018α.

5. AMB, Λυτόν Αρχεόν, Φ. 16, αρ. 16020α.

6. AMB, Λυτόν Αρχεόν, Φ. 16, αρ. 16019α-β.

7. AMB, Λυτόν Αρχεόν, Φ. 16, αρ. 16016α.

8. Πρβλ. Actes de Vatopédi, v. I, Des origines à 1329, Édition diplomatique par J. Bompaire, J. Lefort, V. Kravari, Ch. Giros, Paris 2001, αρ. 12, 13, 21, 36• Actes de Vatopédi, v. II, De 1330 à 1376, Édition diplomatique par

J. Bompaire, J. Lefort, V. Kravari, K. Smyrlis, Paris 2006, αρ. 120• Μ. Γούδας, «Βυζαντιακά έγγραφα της εν Άθω Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου», ΕΕΒΣ 4 (1927) αρ. 11• V. Neshava, Melnik. God-masoned town, Sofia 2008, 268-269.

9. N. Baeva, The Thread of Life Between the Fertility Belt and the Holy Girdle of the Virgin, Sofia 2012, 119, 123-126.

10. Προηγ. Θεόφιλος Βατοπαιδινός, «Χρονικόν περί της Ιεράς και σεβασμίας Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου Αγίου Όρους», Μακεδονικά 12 (1972) 96• Ι. Α. Παπάγγελος, «Τα μετόχια στην Ελλάδα, Μικρά Ασία, Βουλγαρία καί Σερβία», IMMB,

τ. Α', 88• Neshava, Melnik, ό.π., 268.

11. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16025α.

12. Α. Μπαλλιάν, «Βυζαντινή καί άλλη μικροτεχνία», IMMB, τ. Β', 531-533.

13. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16026α, δ, 16027α-β.

14. Α. Στεφανίδου, Η πόλη-λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. Πολεοδομική και ιστορική διερεύνηση (1391-1912), Καβάλα 2007, 234, 280• Κ. Ορφανίδης, Ιστορικά και τοπωνυμικά της Καβάλας, Καβάλα 1997, 69.

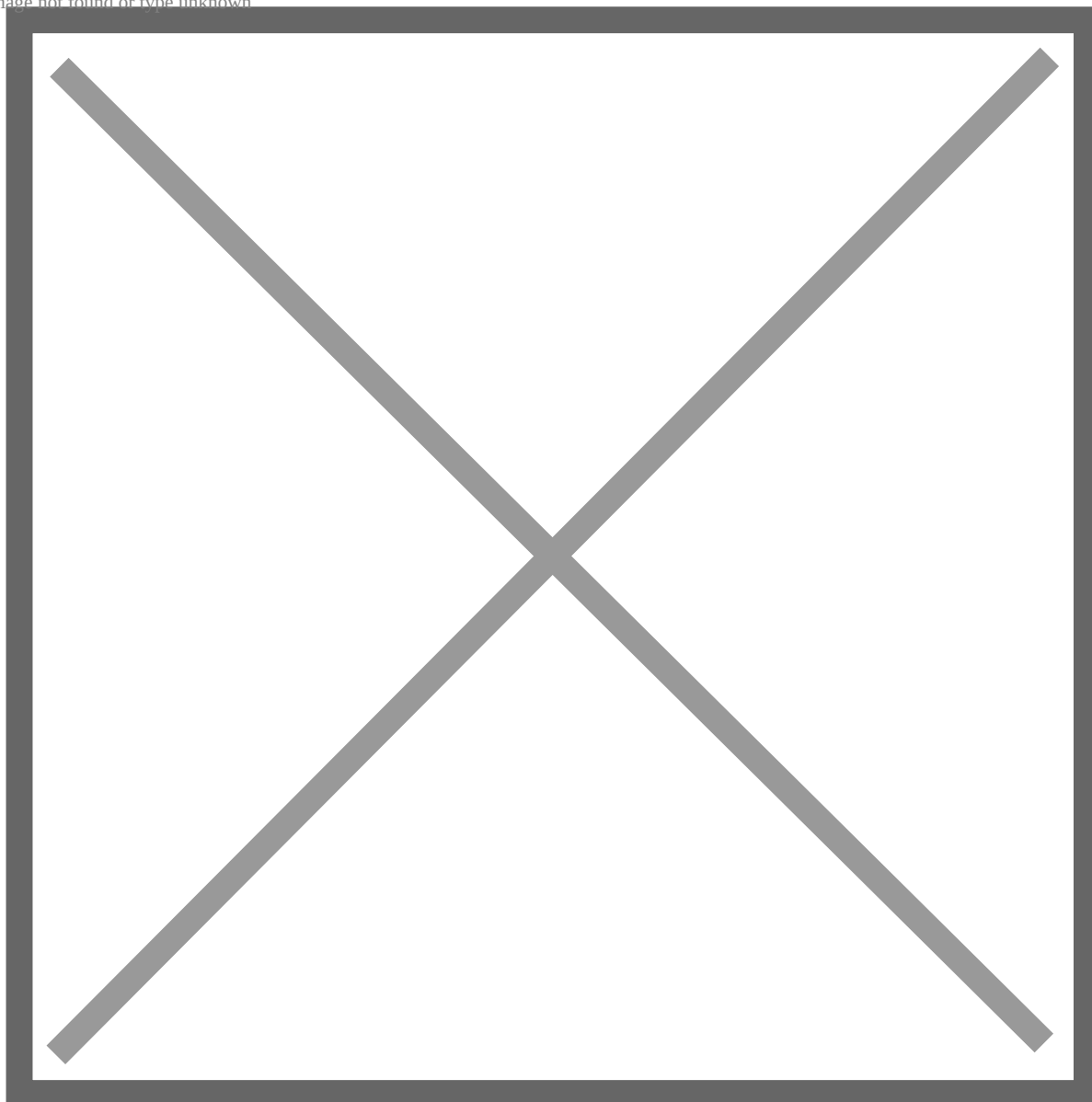
15. Κ. Λυκουρίνος, «Η Καβάλα της Οθωμανικής περιόδου (τέλη 14ου αι.-1912). Η παλιά πόλη-συννοικία της Παναγίας», Η παλιά πόλη της Καβάλας (7ος π.Χ.-20ός αι.). Ο χώρος, οι άνθρωποι, τα τεκμήρια της ιστορίας, τ. Ι, Καβάλα 2005, 162-165.

Η Αγία Ζώνη σε Θράκη, Θάσο και Κωνσταντινούπολη - Προσκύνηση από τον σουλτάνο

Μετά την επίσκεψη αγιοζωνιτών (αρχιμανδρίτης Σωφρόνιος) στην Ξάνθη, οι Προϊστάμενοι της μονής Βατοπαιδίου απέστειλαν ευχαριστήριο γράμμα (14 Ιουνίου 1827) προς τους προεστούς τη πόλης για την αποστολή από τη «Σύναξιν του Κουτίου της Αγίας Ζώνης»¹⁶.

Η μονή Βατοπαιδίου διέθετε χωράφια και περιβόλια από δωρεές στην Αίνο¹⁷, τα οποία φαίνεται ότι διαχειρίζονταν διορισμένος μετοχιάρχης. Ενδιαφέρουσα προς την κατεύθυνση αυτή είναι η πληροφορία επιστολής, την οποία έστειλαν οι αγιοζωνίτες από το Καζαβήτι στη Μονή (12 Φεβρουαρίου 1837) με θέμα τον διορισμό του Κωνσταντίνου Μπασρεζί ως επιτρόπου των κτημάτων της Μονής στην Αίνο¹⁸.

Οι ιδιοκτησίες αυτές αποτέλεσαν σημείο επαφής και συχνά οι αγιοζωνίτες πατέρες καλούνταν για την τέλεση αγιασμών.

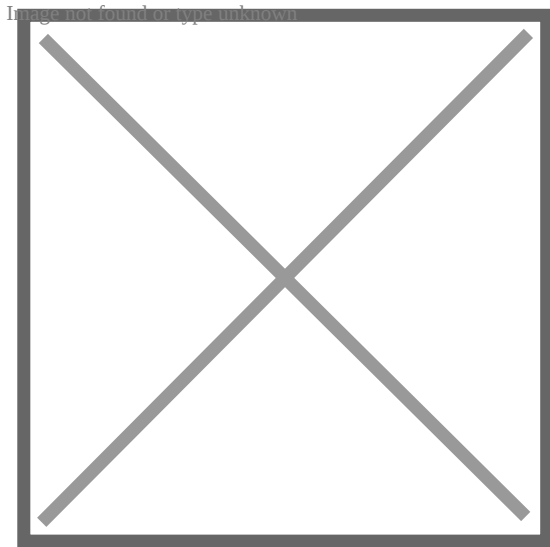

Προσκύνηση της Αγίας Ζώνης.

Διασώθηκε η παράδοση ότι κάποτε οι αγιοζωνίτες φιλοξενήθηκαν στο σπίτι κάποιου ιερέα, η πρεσβυτέρα κρυφά έκοψε ένα μέρος της Ζώνης και μόνο όταν αυτό επιστράφηκε, τότε αναχώρησε το πλοίο που μέχρι τότε ήταν ακίνητο με παράδοξο τρόπο στο λιμάνι¹⁹. Από επιστολή του παπά Σάββα (11 Μαΐου 1827) γίνεται γνωστό ότι οι αγιοζωνίτες επισκέφθηκαν το χωριό Μαΐστρο²⁰ που βρίσκεται ανατολικά της Αίνου. Ο ίδιος παπά Σάββας ανέφερε δεύτερο ταξίδι (6 Ιουνίου 1827)²¹ και αργότερα τρίτο ταξίδι για την ανάσχεση επιδημίας με θανάτους στην Αίνο (15 Ιουνίου 1827).

Επίσης, ανέφερε την πρόσκληση από τις 5 Αυγούστου της αγίας Ζώνης στο Διδυμότειχο και την εκεί παραμονή της έως τις 14 Σεπτεμβρίου. Ο ίδιος πρόσθεσε (22 Αυγούστου 1827) ότι στη συνέχεια η αγία Ζώνη θα επιστρέψει στην

Αίνο, από όπου θα αναχωρήσει στις αρχές Οκτωβρίου με προορισμό την Κιουμουρτζίνα (Κομοτηνή) και Ξάνθη²².

Εικ. 4. Επιστολή αγιοζωνιτών πατέρων από το Διδυμότειχο, 12 Σεπτεμβρίου 1827.

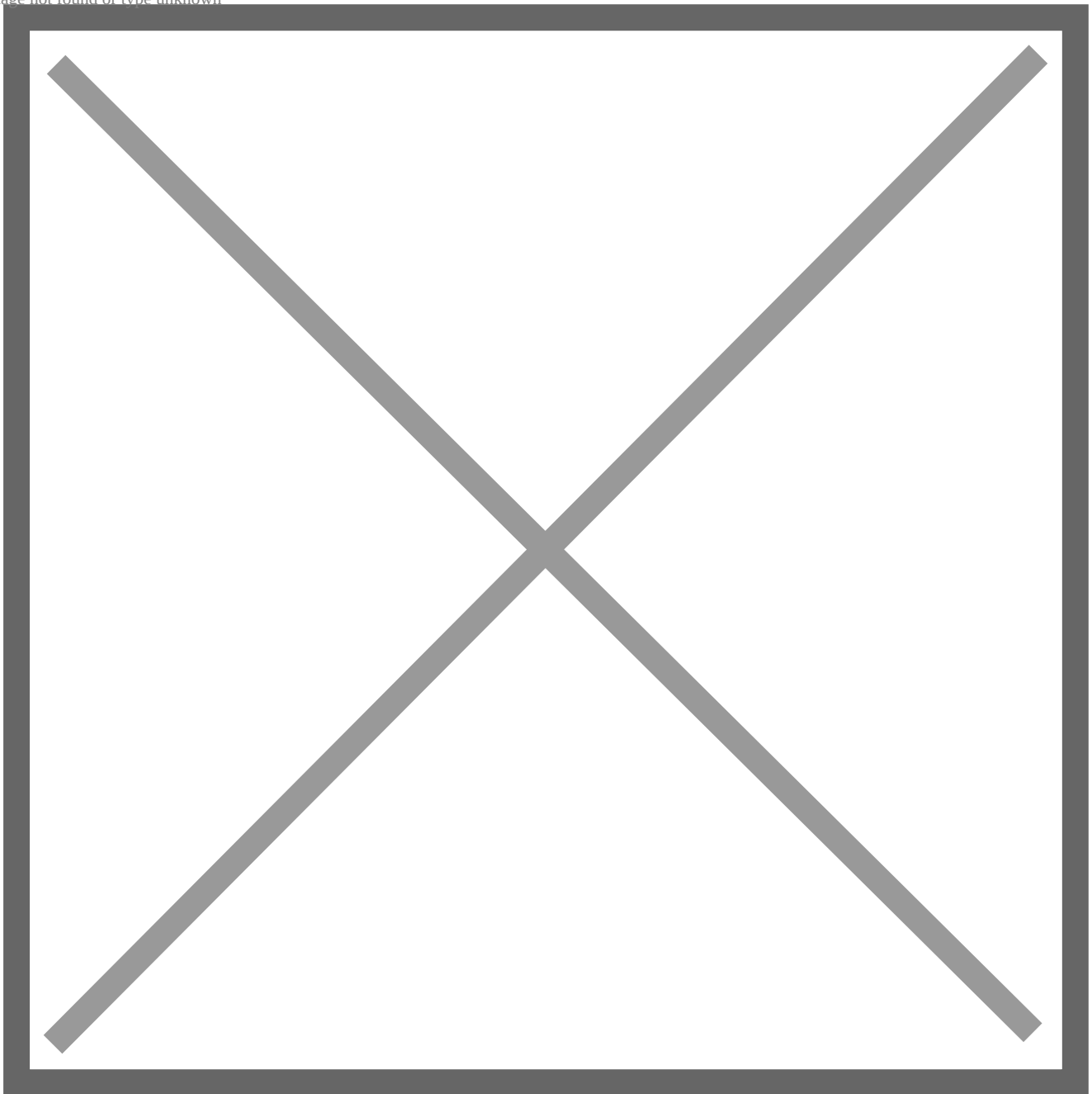
Μετά τα ταξίδια αυτά ο παπά Σάββας έκανε γνωστό (12 Σεπτεμβρίου 1827) ότι μαζί με τους αγιοζωνίτες θα περάσουν πάλι από την Αίνο, κατευθυνόμενοι για δεύτερη φορά στο Διδυμότειχο (εικ. 4) ²³. Αργότερα, οι δημογέροντες της Αίνου με νέο γράμμα (24 Αυγούστου 1836) ζήτησαν την αποστολή της αγίας Ζώνης²⁴ και οι αγιοζωνίτες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα (4 Νοεμβρίου 1836)²⁵. Οι προσφορές κατοίκων της Αίνου σε χρήμα ήταν συχνές και υπολογίσιμες, όπως του Ιωάννη Κοτρούβογλου που απέστειλε πέντε χρυσά εικοσάρικα συνολικής αξίας 100 γροσίων μαζί με ονόματα συγγενών για μνημόνευση σε αγρυπνία στη Μονή.

Αυτά και το γράμμα του (9 Απριλίου 1837) στάλθηκαν με τον караβοκύρη Ράλλη Ρείζη, ο οποίος μετέφερε επίσης τους αγιοζωνίτες από την Αίνο μέχρι τις εκβολές του Στρυμόνα, προκειμένου αυτοί να παρευρεθούν στην πανήγυρη στις Σέρρες²⁶. Οι δημογέροντες επανήλθαν με δεύτερο γράμμα (14 Μαΐου 1858) ζητώντας την αποστολή της αγίας Ζώνης²⁷.

Μετά τους αγιασμούς που τέλεσαν στη «γένιτζεν» (Γενιτζέ Καρασού, σημερινή κωμόπολη Γενισέας Ξάνθης)²⁸ οι αγιοζωνίτες Προηγούμενος Φιλάρετος και αρχιμανδρίτης Σωφρόνιος ενημέρωσαν (28 Σεπτεμβρίου 1827) την αδελφότητα της Μονής για την πρόθεσή τους να αναχωρήσουν με προορισμό την Κωνσταντινούπολη, σημειώνοντας ότι το Διδυμότειχο «πέφτει παράμερα του δρόμου»²⁹. Ο Φιλάρετος ίσως ταυτίζεται με τον χορηγό εξωτερικού καλλωπισμού του καθολικού (1842)³⁰ και της ανέγερσης εργατόσπιτου στο λιμάνι της Μονής (13 Απριλίου 1847)³¹. Μεταγενέστερα, το 1864, αγιοζωνίτες συνόδεψαν την αγία Ζώνη στην Κωνσταντινούπολη, μετά από πρόσκληση του ίδιου του σουλτάνου

Abdul Aziz (1861-1876), ο οποίος την προσκύνησε³².

Image not found or type unknown

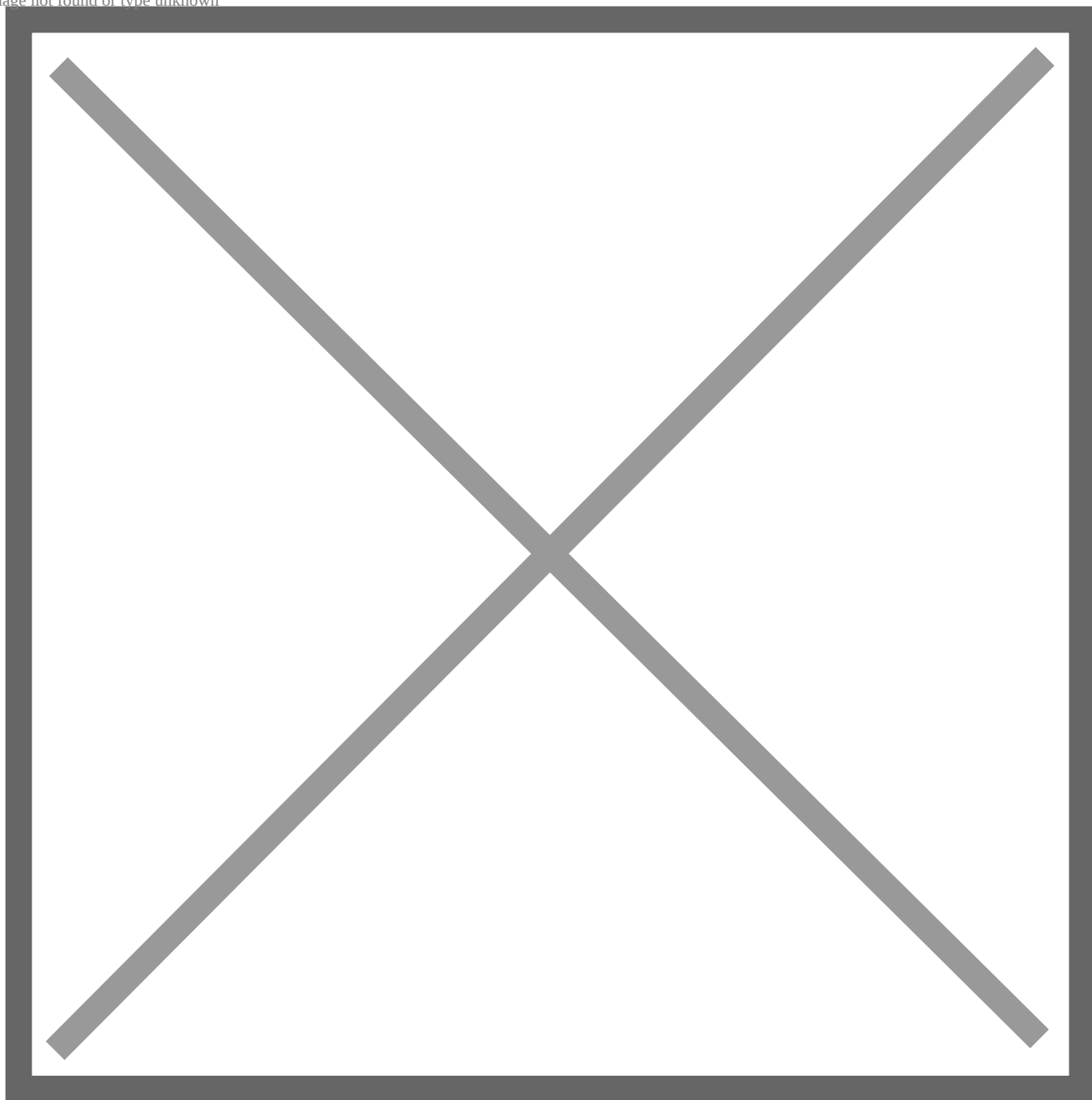
Εικ. 5 Λιθογραφία με την υποδοχή της Αγίας Ζώνης στην Κωνσταντινούπολη. Κωνσταντινούπολη, 1871, λιθογράφος Αδάμ.

Η επίσημη υποδοχή της αγίας Ζώνης στην Κωνσταντινούπολη με την τέλεση πολυπρόσωπης λιτανείας από ορθόδοξους Έλληνες ιερείς και κοσμικούς με λάβαρα, καθώς επίσης πλήθος από θεατές κατοίκους, αλλά και Ευρωπαίους αποδόθηκε σε χάρτινη θρησκευτική εικόνα από τον λιθογράφο Αδάμ στο εργαστήριό του το έτος 1871, στην Κωνσταντινούπολη (εικ. 5) ³³.

Μετά από παράκληση του μητροπολίτη Ξάνθης, η αγία Ζώνη στάλθηκε στην περιφέρειά του και αγιοζωνίτες επισκέφθηκαν την πόλη (26 Ιανουαρίου 1848) ³⁴.

Η παρουσία τους συνδέεται προφανώς με τις ιδιοκτησίες που η Μονή διατηρούσε μέσα στην πόλη και στην περιφέρειά της από τους υστεροβυζαντινούς χρόνους³⁵. Η γεωγραφική εγγύτητα της Μονής με τη Θάσο επέτρεπε την ανάπτυξη στενών σχέσεων και επισκέψεις των αγιοζωνιτών πατέρων στο νησί. Ο παπά Σάββας ανέφερε την πάνδημη υποδοχή που επεφύλαξε πλήθος κόσμου, για να ακολουθήσουν αγιασμοί με την αγία Ζώνη στο χωριό Ποταμιά³⁶ (10 Μαΐου 1829)³⁷.

Image not found or type unknown

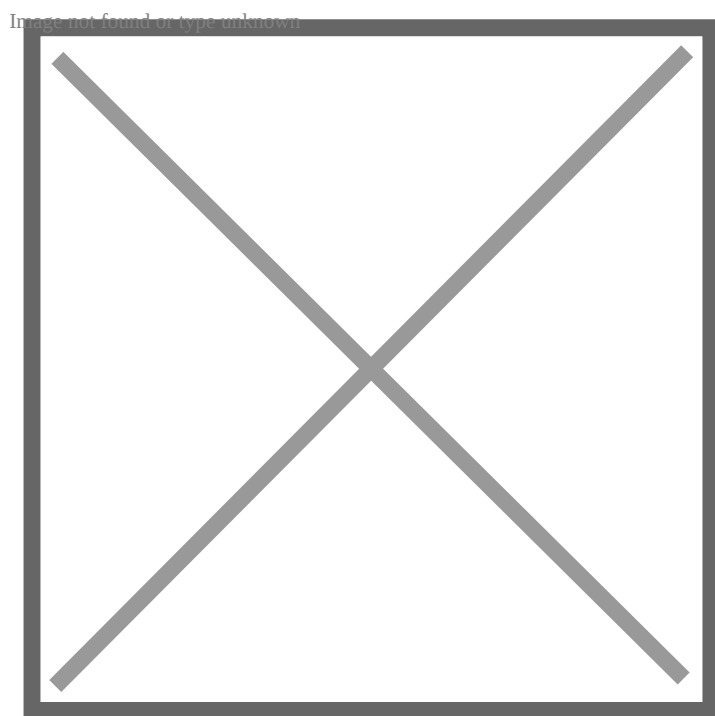

Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Αγία Ζώνη.

Για τους αγιασμούς που έκανε ο παπά Σάββας στα χωριά Ποταμιά και Παναγιά³⁸

θετικότερη είναι δεύτερη επιστολή του προς τη Μονή (24 Μαΐου 1829). Σε αυτή εξηγείται η πρόσκαιρη διακοπή λόγω της πρόσκλησης του μητροπολίτη Ξάνθης και η συναίνεση των προκρίτων από τα δύο παραπάνω χωριά για συνέχιση των αγιασμών με την επιστροφή της αγίας Ζώνης από την Ξάνθη³⁹. Μέσα στο επόμενο έτος, ο Προηγούμενος Αμβρόσιος επεσήμανε την ανάγκη ανακαίνισης ετοιμόρροπου ναού και του μετοχίου του, που, ωστόσο, δεν κατονομάζονται (10 Απριλίου 1830)⁴⁰.

Η προτεινόμενη ανασύστασή τους ίσως αφορά το μονύδριο του Αγίου Γεωργίου στο χωριό Βουλγάρω⁴¹, το οποίο η Μονή κατείχε από το 1808⁴², εκτός από άλλο μετόχι⁴³ στο χωριό Λιμένα⁴⁴. Ο αγιοζωνίτης παπά Κωνστάντιος έστειλε «φλωρία ηκοσάρια ήκοσι» από τη Θάσο (2 Νοεμβρίου 1835)⁴⁵. Μπορεί να γίνει λόγος για ένα εγκόλπιο με τμήμα της αγίας Ζώνης, το οποίο οι αγιοζωνίτες έφεραν στο νησί και ο συνάδελφός τους Ιάκωβος από τις Σέρρες αποφάσισε (12 Σεπτεμβρίου 1836) την αποστολή του στην Αίνο⁴⁶. Οι αγιοζωνίτες πέρασαν επίσης από το χωριό Καζαβήτι⁴⁷, από όπου έστειλαν γράμμα στη Μονή (12 Φεβρουαρίου 1837)⁴⁸. Ο Βασίλης Αυγουστής προσκάλεσε την αγία Ζώνη εξ ονόματος των κατοίκων της «χώρας Παναγίας», προκειμένου να σταματήσει η επιδημία που έχει στοιχίσει τη ζωή κατοίκων (19 Απριλίου 1837).

Εικ. 2. Επιστολή του Βασίλη Αυγουστή από την Παναγία Θάσου, 19 Απριλίου 1837.

Η παραίνεση προς τους επιτρόπους της Μονής «λαβετε καί του μετοχίου το λάδη όπου ενε οκ(άδες): 963: τουλούμχα: 20:» (εικ. 2) δηλώνει την αφιέρωση ελαιοδέντρων στη Μονή, πρακτική γνωστή στο πλαίσιο επαφών πληθυσμών με

μονές του Άθω. Κάποιος Σωτήρης, ο οποίος απουσίαζε στην Κωνσταντινούπολη⁴⁹, ήταν προφανώς ο επίτροπος του μετοχίου. Οι κάτοικοι του χωριού Καλλιράχη⁵⁰ ανέφεραν ευγενικά (24 Απριλίου 1840) ότι διέθεταν καΐκι για την επιστροφή της αγίας Ζώνης στη Μονή⁵¹. Οι κάτοικοι του χωριού Βουλγάρω αφιέρωσαν ελαιόδεντρα (26 Μαΐου 1859)⁵². Χάρη στις συχνές επισκέψεις αγιοζωνιτών μοναχών σταδιακά δημιουργήθηκε ένα πλέγμα ιδιοκτησιών της Μονής στο νησί.

16. AMB, Κώδιξ 118, φ. 76α.

17. Θεόφιλος Βατοπαιδινός, «Χρονικόν», ό.π., 96• Παπάγγελος, «Τα μετόχια», ό.π., 88.

18. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16074α.

19. Προσκυνητάριο Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, ό.π., 60• Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Θαύματα της Αγίας Ζώνης, Άγιον Όρος 2007, 34.

20. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16025α.

21. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16028α.

22. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16029α-β.

23. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16002α.

24. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16080α-β.

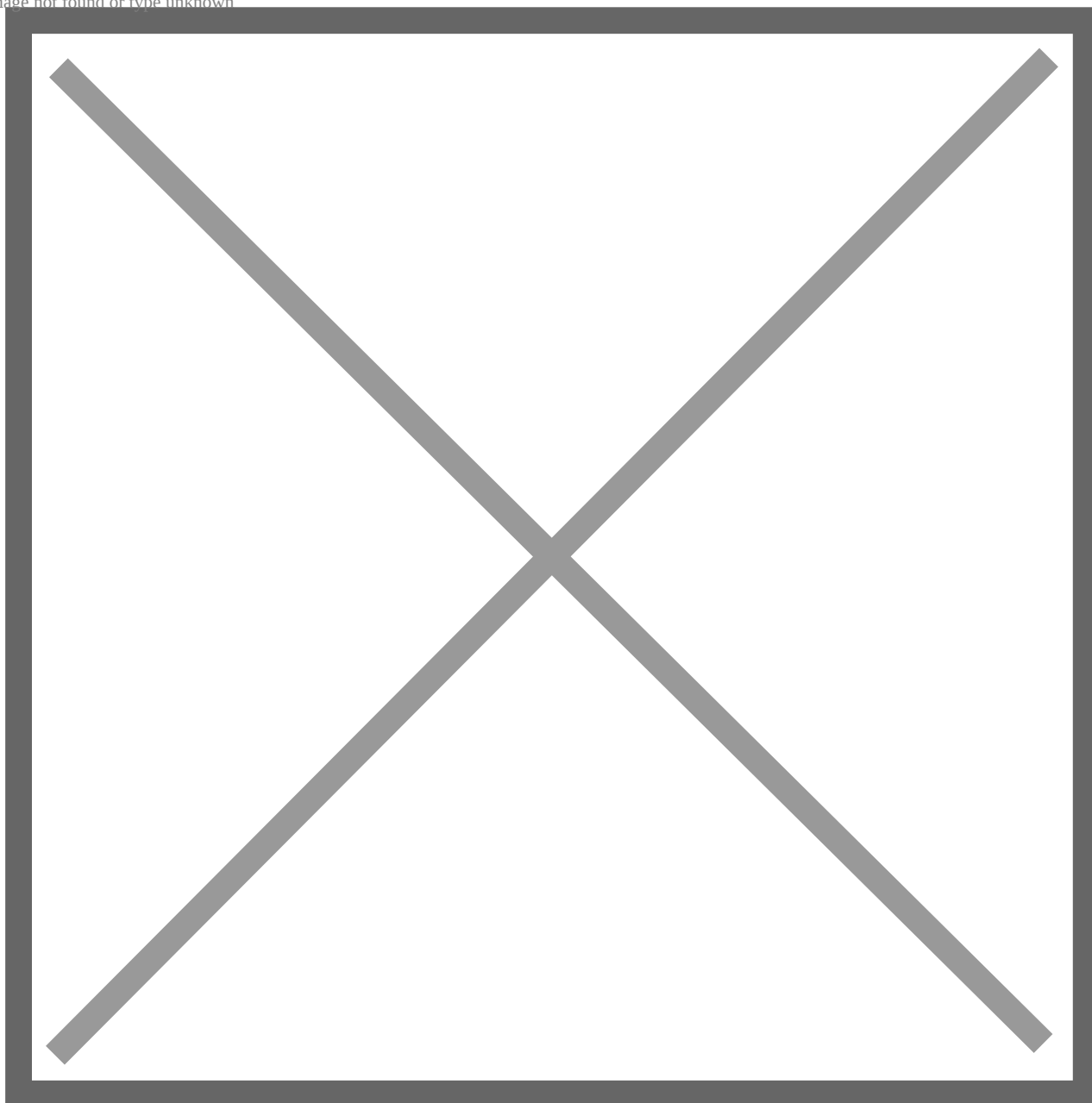
25. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16045α.

26. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16077α.
27. AMB, Κώδιξ 18, φ. 543α.
28. Πλούσια σε καλλιέργειες. Ι. Μπακιρτζής, «Από το 18ο αιώνα μέχρι την απελευθέρωση», Θρησκευτικά μνημεία στο νομό Ξάνθης, Ξάνθη 2005, 81, 83, 85.
29. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16030α.
30. Στ. Β. Μαμαλούκος, «Η αρχιτεκτονική του καθολικού», IMMB, τ. Α', 175, 333, σημ. 18.
31. Π. Κουφόπουλος, Δ. Μυριανθεύς, «Το περιβάλλον και τα εξωμοναστηριακά κτίσματα», IMMB, τ. Α', 207, 333, σημ. 31.
32. Προσκυνητάριο Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, ό.π., 64• Θαύματα της Αγίας Ζώνης, ό.π., 35.
33. Ντ. Παπαστράτου, Χάρτινες Εικόνες. Ορθόδοξα Θρησκευτικά Χαρακτικά 1665-1899, τ. ΙΙ, Αθήνα 1986, σ. 577, αρ. 616.
34. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16111α.
35. Actes de Vatopédi, ν. Ι, ό.π., 23, 38, σχ. 5, αρ. 38, 39. P. Soustal, Thrakien. Thake Rodope und Haimimontos, Tabula Imperii Byzantini, 6, Wien 1991, 293. Ν. Μ. Μπονόβας, «Νέα στοιχεία από την ιστορία του βατοπεδινού μετοχίου στη λίμνη Βιστωνίδα (11ος -12ος αιώνας)», Περί Θράκης 5 (2005-2006), 42-43.
36. Θ. Ι. Βέρρου, Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμών της Μακεδονίας. Μεταβολές στον 20ό αιώνα, Θεσσαλονίκη 2008, 308.
37. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16031α.
38. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 289.
39. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16032α.
40. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16024α.
41. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 67.
42. Παπάγγελος, «Τα μετόχια», ό.π., 88.
43. Παπάγγελος, «Τα μετόχια», ό.π., 88• Θεόφιλος Βατοπαιδινός, «Χρονικόν», ό.π., 96.
44. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 133.
45. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16058α.
46. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16060α.
47. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 141.
48. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16074α.
49. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16081α.
50. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 145.
51. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16047α.
52. AMB, Κώδιξ 18, φ. 459α-β.

Κλοπή της Αγίας Ζώνης, εξαγορά της και νέοι προορισμοί

Η λειψανοθήκη με την αγία Ζώνη κλάπηκε το 1821 στην Κρήτη, σε μία περίοδο που οι αγιοζωνίτες πατέρες συχνά διενεργούσαν ζητείες, όπως προκύπτει από τις επιστολές που σώζονται στο αρχείο της Μονής. Στη συνέχεια, αγοράσθηκε από τον Domenico Santantonio, Άγγλο πρόξενο στη Σαντορίνη, όπου εξαγοράσθηκε έναντι 15.000 γροσίων, μετά από έρανο του τοπικού επισκόπου και των κατοίκων, και παραδόθηκε στον αρχιμανδρίτη της Μονής Διονύσιο⁵³.

Από τα εσωτερικά στοιχεία μιας επιστολής ανυπόγραφης, αλλά αποδόσιμης βάσει του γραφικού χαρακτήρα στον Διονύσιο (3 Νοεμβρίου 1830) προκύπτει ότι η Μονή κατείχε κάποιο κτίσμα που λειτουργούσε ως τόπος διαμονής των αγιοζωνιτών πατέρων (κονάκι) στο Ηράκλειο τουλάχιστον από τον Σεπτέμβριο του έτους 1829⁵⁴. Χαρακτηριστική ένδειξη της δράσης ορισμένων αγιοζωνιτών (ιερομόναχοι Ιωακείμ, Αδριανός, ιεροδιάκονος Ευδόκιμος) αποτελεί η αποστολή στη Μονή μέσω της Τράπεζας της Ανατολής δύο επιταγών ύψους 200 εικοσάφραγκα η κάθε μία, μετά από περιοδείες στην Κρήτη (18 Σεπτεμβρίου και 25 Ιουνίου 1908)⁵⁵.

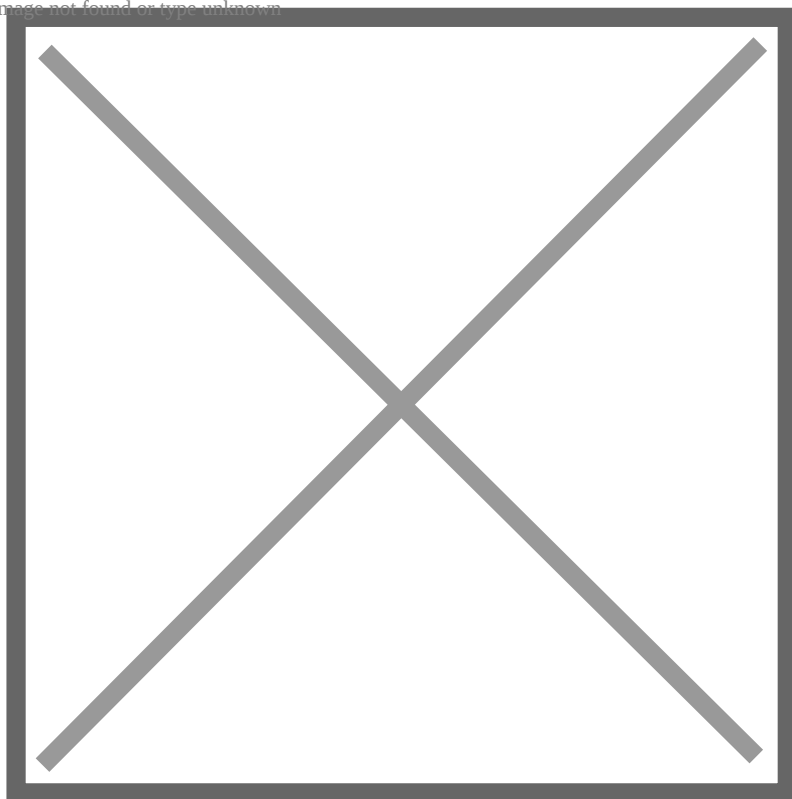
Προσκύνηση της Αγίας Ζώνης.

Στην περίπτωση της Σαντορίνης έχουν σωθεί αρκετές επιστολές αγιοζωνιτών πατέρων στο αρχείο της Μονής. Δεν υπάρχουν στοιχεία για μετόχι της Μονής, αλλά βάσιμη είναι η υποψία ότι κάποιοι κάτοικοι παρείχαν στέγη στους αγιοζωνίτες πατέρες. Μία δεύτερη επιστολή (3 Νοεμβρίου 1830) του παραπάνω Διονυσίου κάνει γνωστό ότι όλοι οι χριστιανοί, ορθόδοξοι, Φράγκοι και Φράγκισες υποδέχθηκαν με σημαίες και προσκύνησαν την αγία Ζώνη⁵⁶.

Από τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι., οι Σερραίοι επέδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πρόσκληση και παραμονή των αγιοζωνιτών πατέρων στην πόλη και στην ευρύτερη περιφέρειά της. Μια σειρά στοιχείων από την πλούσια αλληλογραφία φανερώνει ένα πλαίσιο πυκνής επικοινωνίας των δύο πλευρών, με

συνεχή παρουσία μοναχών από τη μονή Βατοπαιδίου στις Σέρρες, αποστολή προϊόντων και χρημάτων στη Μονή. Στο πλαίσιο αυτό -κάποιος Χριστόδουλος, κοσμικός μετοχιάρης της Μονής στις Σέρρες- ενημέρωσε (28 Ιουλίου 1843):

Image not found or type unknown

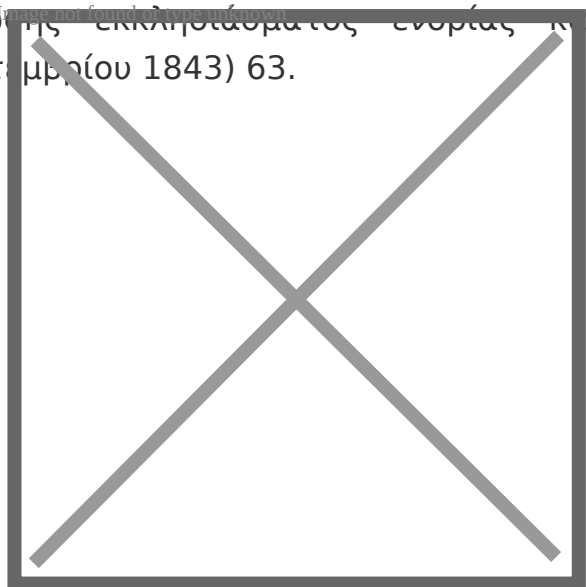

Εικ. 3. Επιστολή του Χριστόδουλου, μετοχιάρη της Μονής στις Σέρρες, 28 Ιουλίου 1843.

«Παρακαλείσθε δε ίνα μη παύσητε ευχόμενοι υπέρ της εκλυτρώσεως, διά της ελεύσεως της Τιμίας Ζώνης, κάθε δεινών της πόλεώς μας, παρά της οποίας το φιλότιμον Γρ(όσια) 1000. Χιλίων, ως προ καιρού συμφωνημένον εστί, θέλει λαμβάνετε εις κάθε έλευσίν της» (εικ. 3) 57. Από την άλλη πλευρά, οι αγιοζωνίτες ανέφεραν: «δεν ημπορούμεν πλέον τους κόπους, και να περιφερόμεθα μέσα εις τα σοκάκια. και τέλος πάντων εβαρέθημεν και ημοίς» (1 Μαρτίου 1837) 58. Ξενίζει ίσως μία τέτοια αντίδραση.

Αν από τη μακροχρόνια παραμονή των αγιοζωνιτών πατέρων προτείνεται η λειτουργία μετοχίου στην πόλη των Σερρών πριν από τα μέσα του 19ου αι., η ύπαρξή του διαφαίνεται από την απάντηση των Σερραίων: «τους απεκρίθησαν, ότι οι πατέρες τώρα ας έλθουν εδώ εις το κονάκι τους να αναπαυθούσι» (11 Απριλίου 1837). Είχε γίνει ήδη πρόταση από τους δημογέροντες των Σερρών (8 Απριλίου 1837) προς τους αγιοζωνίτες να παραμένουν στην πόλη και να επισκευάσουν το μετόχι τους⁵⁹. Στη συνέχεια οι αγιοζωνίτες δήλωσαν προγραμματισμένη

εξόρμησή τους με την αγία Ζώνη από το κονάκι των Σερρών⁶⁰ στη Νιγρίτα⁶¹ και στον συνοικισμό της Σούρπα⁶². Ενδεικτική της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας για τη λειτουργία του κονακίου της Μονής στις Σέρρες είναι η αναφορά του αγιοζωνίτη ιερέα Λεόντιου στα περιορισμένα έσοδα λόγω ανέχειας πιστών, μείωσης εκκλησιασμάτων, ενορίας και τριπλασιασμού εμβατικού νερού (13 Σεπτεμβρίου 1843) ⁶³.

Οι αγιοζωνίτες (Γρηγόριος, Μελέτιος)

απευθύνθηκαν στους επιτρόπους της Μονής με την παράκληση να μεσολαβήσουν στους προύχοντες της πόλης, για να τους δοθεί άδεια επιστροφής με πλοiάριο από το «Τζάη» (Τζ(σ) άγεζι)⁶⁴ στον κόλπο Ορφανού (19 Σεπτεμβρίου 1837, 6 Οκτωβρίου 1837)⁶⁵. Τα παραπάνω δείχνουν ότι η πληροφορία περί λειτουργίας μετοχίου της Παναγίας Οδηγήτριας (1356) μέσα στην πόλη⁶⁶, είναι μάλλον πιθανή. Μολονότι δεν γνωρίζουμε τη θέση του, έχουμε μια αρκετά σαφή εικόνα. Είναι, επίσης, γνωστό ότι η Μονή διέθετε ένα μετόχι στο χωριό Αχινός και εκατόν είκοσι χωράφια στην πεδιάδα⁶⁷.

Οι αγιοζωνίτες κατέγραψαν σε επιστολή (12 Μαρτίου 1836) τις δωρεές πολυτελών ενδυμάτων από κατοίκους της πόλης των Σερρών και τις πωλήσεις:

«κοντογούνι⁶⁸ χρησό με γούνα», «τζαμαντάνι⁶⁹ χρησό κατιφένιο», «ελέκι χρησό κατίφενιο», «μιντάνι⁷⁰ με χρησά λουλουδια ανακατημένο καί με μεταξένια», «απτεσλήκι με παντάλι από μέσα»⁷¹. Το φαινόμενο δωρεάς ενδυμάτων ή υφασμάτων δεν είναι νέο. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο Καισάριος Δαπόντες έλαβε πολυτελή υφάσματα κατά τη διενέργεια ζητείας για λογαριασμό της μονής Ξηροποτάμου (22 Μαΐου 1757-11 Σεπτεμβρίου 1765) ⁷².

53. Προσκυνητάριο Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, ό.π., 60-61• Θαύματα της Αγίας Ζώνης, ό.π., 34.

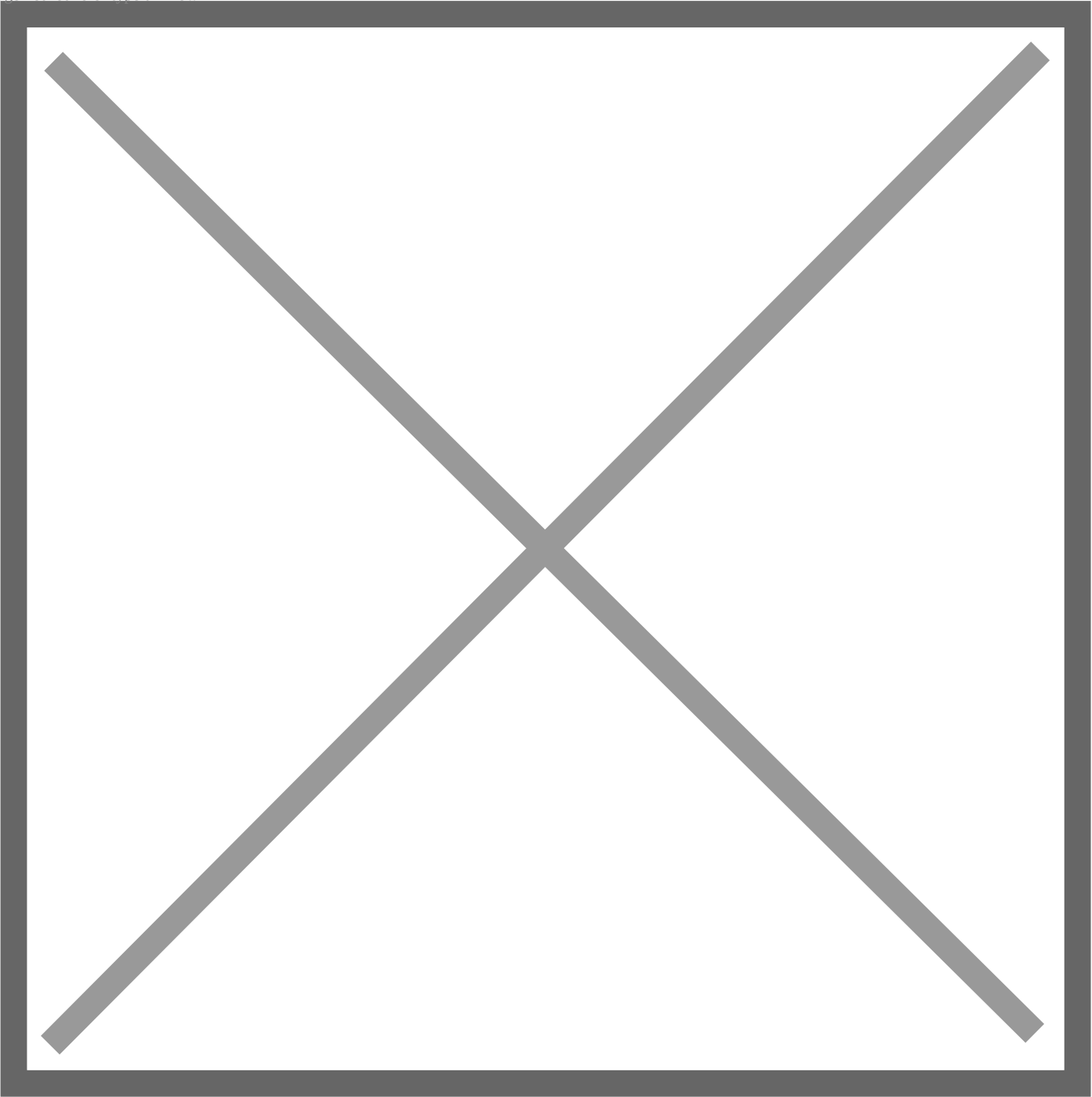
54. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16011α.

55. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16154α, 16155α.
56. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16012α-δ, 16013α-β.
57. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16138α.
58. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16049α.
59. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16062α.
60. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16063α-β.
61. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 268.
62. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 341.
63. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16136α.
64. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 359, 368.
65. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16048α, 16051α.
66. Actes de Vatorédi, ν. Ι, ό.π., αρ. 108.
67. Actes de Vatorédi, ν. Ι, ό.π., αρ. 93, 97, 108• Παπάγγελος, «Τα μετόχια», 88• Θεόφιλος Βατοπαιδινός, «Χρονικόν», ό.π., 94, 96.
68. Γυναικείο, μανικωτό βελούδινο ζακέτο, αρχικά της αστική τάξης της Πελοποννήσου και μετά το 1835 της βασίλισσας της Ελλάδας Αμαλίας, οπότε καθιερώθηκε στην αριστοκρατική τάξη.
69. Σακάκι χρώματος καφέ ή μαύρου, το οποίο φοριόταν πάνω από το γιλέκο.
70. Ζιπούνι ή μιντάνι, κοντό εφαρμοστό ζακέτο από καρώ υφαντό ύφασμα.
71. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16057α.
72. Προηγούμενος Ευδόκιμος Ξηροποταμηνός, Η εν Αγίω Όρει Άθω ιερά, βασιλική, πατριαρχική και σταυροπηγιακή σεβασμία μονή του Ξηροποτάμου 424-1925, Θεσσαλονίκη 21971, 79.

Η Αγία Ζώνη θαυματουργήσε στο κονάκι του πασά...

Η διεκδίκηση της αγίας Ζώνης από τους κατοίκους της πόλης των Σερραίων και εκείνους της Αίνου οδήγησε τις δύο πλευρές σε φαινομενική αντιπαράθεση και τους αγιοζωνίτες σε σύντομα ταξίδια στη Θράκη και επιστροφή στις Σέρρες κατόπιν συμφωνίας. Οι Σερραίοι πρόκριτοι συναίνεσαν (12 Σεπτεμβρίου 1836) σε ταξίδι των αγιοζωνιτών με διάρκεια έως σαράντα ημέρες⁷³. Μερικές ημέρες αργότερα, Βατοπαιδινοί μοναχοί που βρίσκονταν στις Σέρρες ζήτησαν από τη Μονή (16 Σεπτεμβρίου 1836) την αποστολή δεύτερου τμήματος της αγίας Ζώνης στην πόλη: «έχουν ανάγκες ακόμα να καθήσι η αγία ζώνη εις την πολιτίαν τους να το[υ]ς σταλθή από το μοναστήρι μας το ενκόλπιόν τις να εξακολουθή τους αγιασμούς μας και ημοίς πάλην εισ σέρρας». Αναφέρεται, επίσης, ότι η αγία Ζώνη θαυματουργήσε στο κονάκι του πασά και σε άλλα κονάκια⁷⁴.

Image not found or type unknown

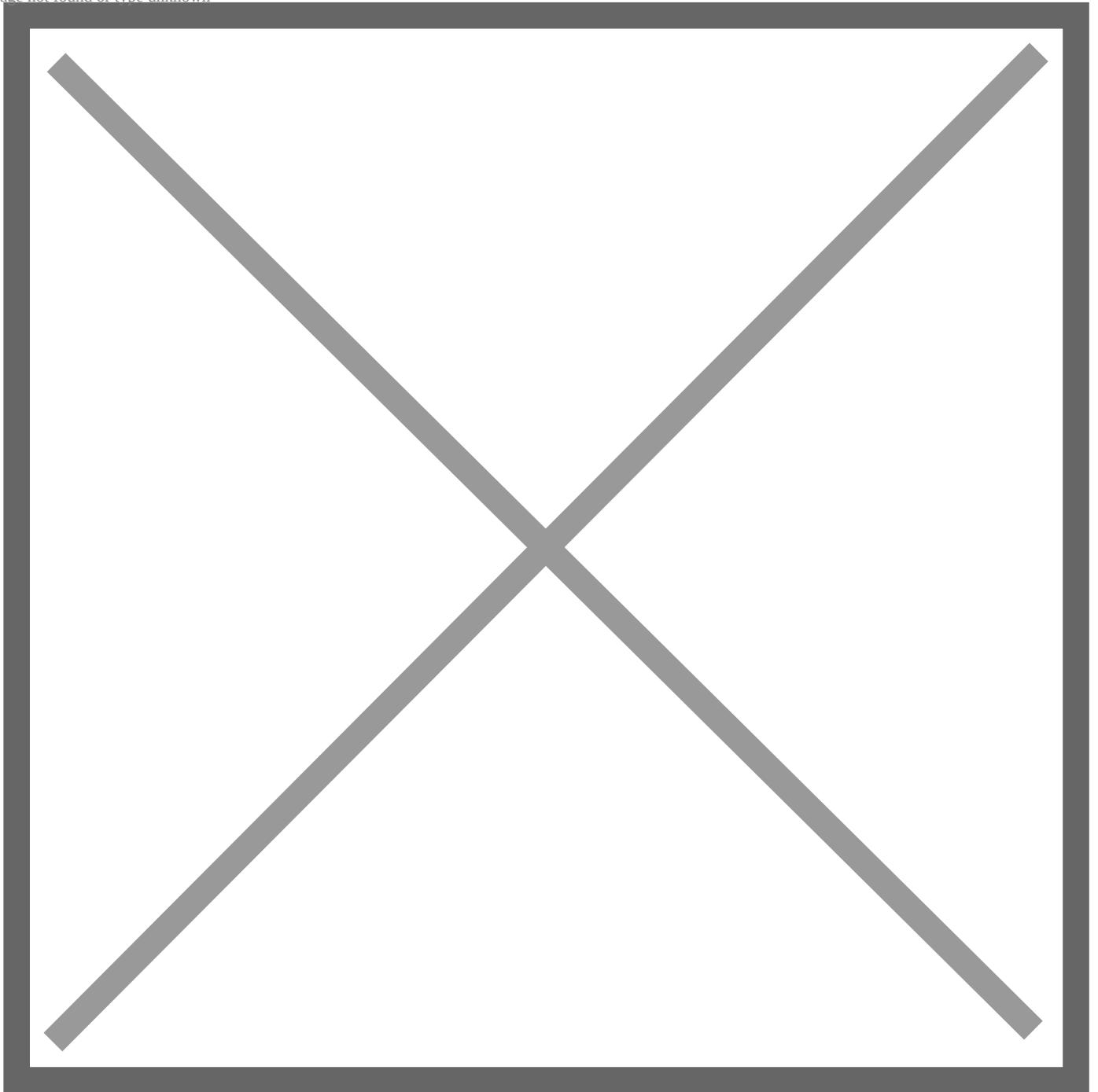

Η Αγία Ζώνη.

Οι αγιοζωνίτες ανέφεραν από την Αίνο (4 Οκτωβρίου 1836):

«έστω γνωστόν σας ότι εις αυτήν την πολιτείαν αίνον, δέν παύωμεν καθημερινός, οπού να μην κάνωμεν λειτανείας, αγριπνίας, και άλλας δεήσεις, μάλιστα και κοιναίς νηστίας. όμως οι άνθρωποι ναι μεν έχουν και δίχνουν μεγάλην ευλάβιαν, όμως εις το φιλοδόρημα πτωχοί, δέν είναι ο καζάς των σερρών»⁷⁵. Ταυτόχρονα, οι ίδιοι μεριμνούσαν για την αποστολή προϊόντων στη Μονή (9 Μαρτίου 1837) ⁷⁶. Οι αιτήσεις των Σερραίων για αποστολή της αγίας Ζώνης ήταν συνεχείς, με παράδειγμα το γράμμα του Απόστολου Διμάνη αμπατζή (16 Μαρτίου 1837) ⁷⁷.

Ακολουθώς, οι δημογέροντες και πρόκριτοι των Σερρών κάλεσαν δύο φορές τους αγιοζωνίτες να παραμείνουν στην πόλη (8 Απριλίου και 8 Οκτωβρίου 1837) ⁷⁸. Σε δύο άλλα ταξίδια την αγία Ζώνη συνόδεψαν ο Προηγούμενος Γρηγόριος, ο παπά-Μελέτιος και ο Ιάκωβος (20 Ιουνίου και 25 Ιουλίου 1837) ⁷⁹. Ο μοναχός Αθανάσιος από Βατοπαίδι ανέφερε σε αχρονολόγητο γράμμα (μέσα 19ου αι.) την πρόσκληση της αγίας Ζώνης από τους προύχοντες, δημογέροντες και ισνάφια⁸⁰ «μετά και των λοιπών τιμίων θησαυρών, και των εθισμένων πατέρων. ως και το πρότερον, κατά την γενομένην συμφωνίαν αμφοτέρων των μερών» ⁸¹.

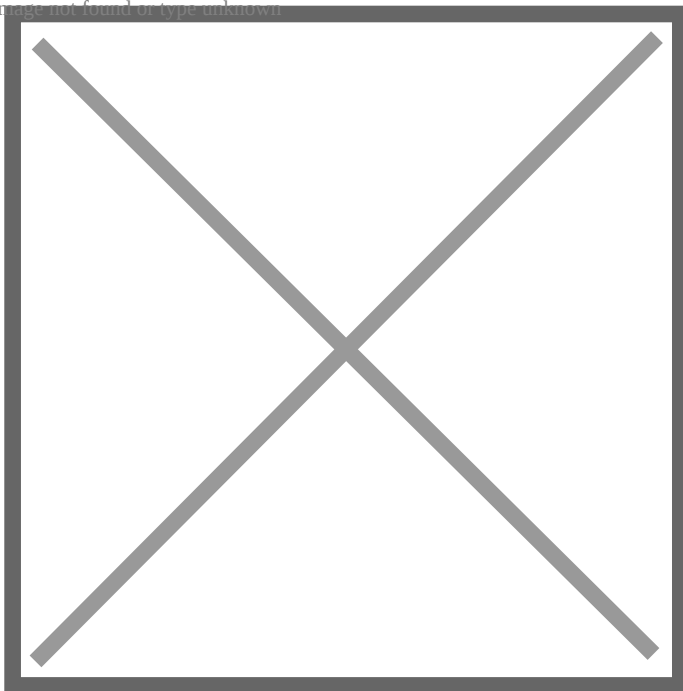
Σέρρες, Συλλογή Β. Ι. Τζανακάρη. Μερική άποψη της συνοικίας Κατακονόζι με το οικοδομικό συγκρότημα του μετοχίου της Λιόκαλης και τζαμί. Θεσσαλονίκη, εκδότης G. Bader, πριν το 1904.

Ο επίτροπος Προηγούμενος Αθανάσιος ανέφερε από τις Σέρρες ότι οι κάτοικοι του χωριού Στεφανινά ζήτησαν την αγία Ζώνη (17 Σεπτεμβρίου 1846)⁸². Τρεις ακόμη επισκέψεις αγιοζωνιτών πατέρων γίνονται γνωστές από γράμματά τους (26 Αυγούστου 1855 ⁸³, 15 Σεπτεμβρίου 1855⁸⁴), η μία κατόπιν πρόσκλησης του μητροπολίτη Σερρών Ιάκωβου, όπως περιγράφεται σε αχρονολόγητη επιστολή (μέσα 19ου αι.) ⁸⁵.

Τέλος, χαρακτηριστική είναι η μακροσκελής καταχώρηση σε οικονομικό κατάστιχο

ετήσιου ισολογισμού της Μονής (Λήψις 1867): «Από των αγιοζωνιτών Γέροντος Κ. ιακώβου, Δανιήλ ιερομ. και αθανασίου ιεροδ. όσα έφερον τοις μετρητοίς εκ της Επαρχίας Σερρών, εκτός 5427. γροσίων εις διάφορα ψωνίσματα του Μοναστηρίου κατά την σημείωσίν των, εκτός ενός μανουαλίου εισοδικού ορειχαλκίνου διά το παρεκκλησίον του αγ. ιωάννου του Χρυσοστόμου, αξίας 140 γροσίων. εκτός 2 δουμπιών ανά 4. Αυστριακά και ενός Κωνσταντινάτου διά την εικόνα της Βηματαρίσσης, αξίας γρ(όσια) 467. και εκτός 7,500 γροσίων, δοθέντων αυτοίς εις ανταμοιβήν των κόπων των. ήτοι το όλον γρ(όσια) 65,057. και παρ[ά]δ[ες] 25.» 86 Στην περίπτωση των Σερρών έχουν σωθεί μαρτυρίες για το έμπρακτο ενδιαφέρον των κατοίκων για την πρόσκληση της αγίας Ζώνης και τις δαψιλείς προσφορές τους. Μία τέτοια επιλογή διαφέρει από τη στάση των κατοίκων στα Μουδανιά Προύσας, όπως φανέρωσε η αλληλογραφία στο αρχείο της μονής Βατοπαιδίου, μολονότι αυτή διέθετε ποικίλα κτίσματα στα Μουδανιά από το 1654 87. Χαρακτηριστική είναι η κριτική του αγιοζωνίτη Ευλόγιου ότι δεν μπόρεσε να πείσει τους προεστούς από τα Μουδανιά να προσφέρουν χρήματα (25 Μαρτίου 1837) 88.

Image not found or type unknown

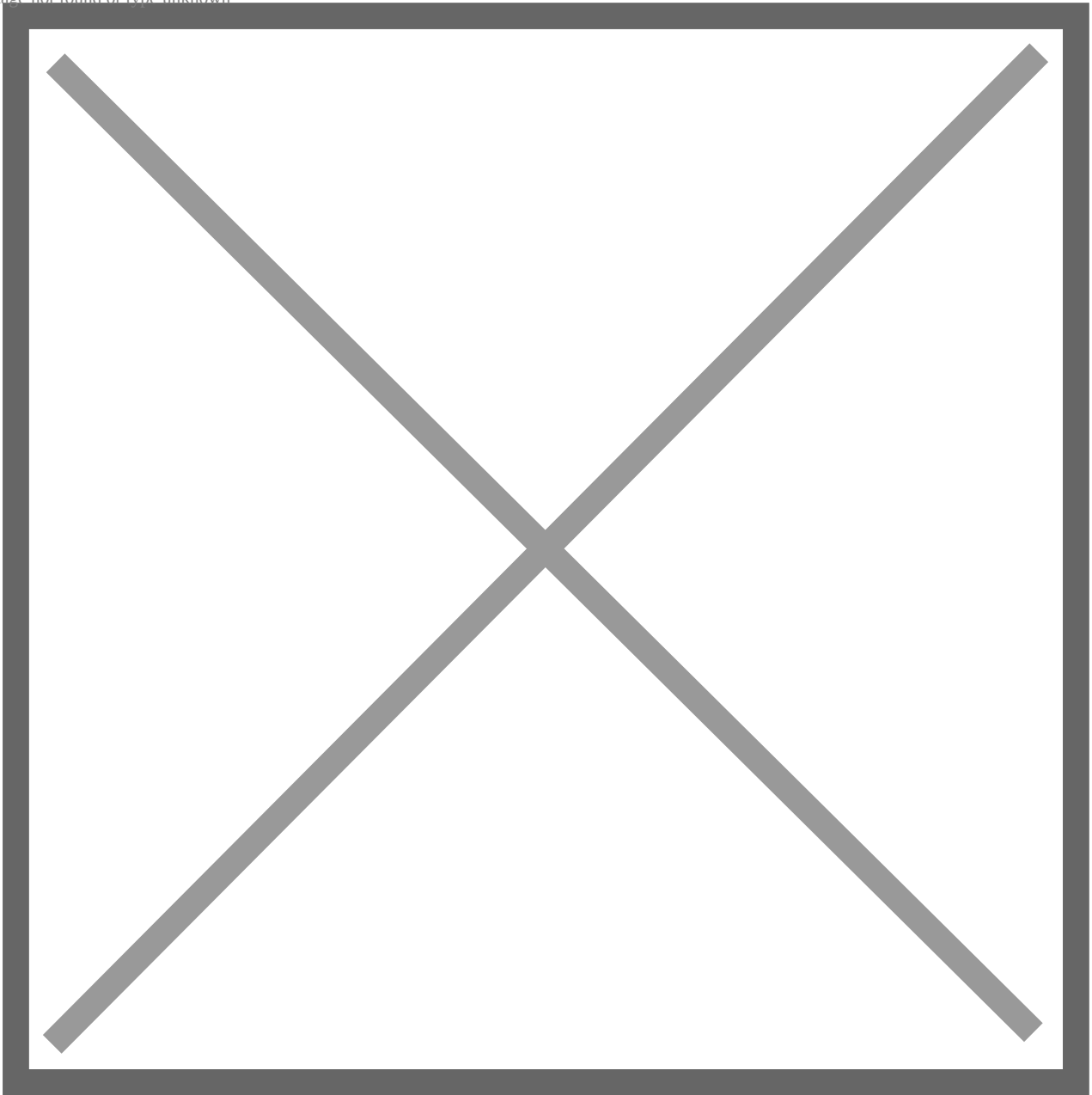

Ιστορικά και Φωτογραφικά Αρχεία Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου. ΧΑΕ 3362, άποψη του εσωτερικού του ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών. Αποστολή Γ. Λαμπάκη, 1902.

Μεταγενέστερα, οι αγιοζωνίτες (Προηγούμενος Αζαρίας, ιερομόναχος Βενιαμίν, μοναχός Θεοδόσιος) ανέφεραν την επιθυμία που έχουν οι προύχοντες: «να συνάξωμεν περισσότερα χρήματα από τους άλλους Αγιοζωνίτας τους μεταβάντας εις Σέρρας, διότι το θεωρεί προσβολήν του να συνάξουν αυτοί περισσότερα

χρήματα» (2 Μαΐου 1905) 89. Για το ζήτημα των χαμηλών εσόδων στα Μουδανιά θετικότερες είναι οι μαρτυρίες αγιοζωνιτών πατέρων για ζητείες στην ευρύτερη περιφέρεια Προύσας κατόπιν αδείας του μητροπολίτη Νικαίας Ιωσήφ (2 Οκτωβρίου 1848) 90, του μητροπολίτη Προύσης Φιλήμονα (9 Οκτωβρίου 1848) 91, του μητροπολίτη Προικοννήσου Γεδεών (16 Δεκεμβρίου 1848) 92, αλλά και αγιασμούς με την αγία Ζώνη και το δεξί χέρι του αγίου Τρύφωνα, εξομολογήσεις, αγρυπνίες (29 Ιουλίου 1848) 93, (7 Σεπτεμβρίου 1848) 94, (13 Οκτωβρίου 1848) 95.

Τυχαίνει να έχει διασωθεί κατάστιχο με της χρηματικές προσφορές κατοίκων προς τους αγιοζωνίτες μετά από αγιασμούς (10 Ιανουαρίου 1839) 96 στα χωριά της Χαλκιδικής Ορμύλια⁹⁷, όπου η Μονή διατηρούσε κτήματα, και Άγιο Μάμαντα⁹⁸ με το γνωστό μετόχι με πύργο⁹⁹. Παραθέτουμε μία ακόμη μακροσκελή σημείωση από το οικονομικό κατάστιχο του έτους 1867 με προσφορές από περιοχές, στις οποίες η Μονή διατηρούσε ιδιοκτησίες: «ιουνίου 22. 1,118: 20: Από των αγιαζωνιτών Πνευματ. [ικού] Βαρθολομαίου και ιεροδ.[ιακόνου] Γαβριήλ όσα έφερον τοις μετρητοίς εκ της Επαρχίας Ιερισσού, Χωρίου Λιαριγκόβης και άλλων, εκτός 11: οκά(δων): κηρίου (γρ(όσια): 22), εκτός 3. οκά(δων): νήματος (γρ(όσια): 25.), εκτός 960: οκά(δων): σίτου (γρ(όσι): 1), εκτός 201. οκά(δων): φασουλίων (γρ(όσια): 2), εκτός μιας αργυράς κούπας, εκτός 2. χοίρων γρόσια 200, και εκτός 600 γρ(οσίων): άτινα εδόθησαν αυτοίς εις ανταμοιβήν των κόπων των, ήτοι το όλον γρ(όσια) 3,697½»¹⁰⁰.

Το νεότερο αρχείο της μονής Βατοπαιδίου διατήρησε μέσα στα έγγραφα και στα κατάστιχά του, υλικό εξωτερικά ίσως αδιάφορο που είναι όμως αδιάσειστος μάρτυρας συνεχούς δέους για την αγία Ζώνη της Θεοτόκου ως το μοναδικό κειμήλιο από την επίγεια ζωή της. Αναδιφώντας κανείς το σχετικό αρχειακό υλικό γνωρίζει την ιστορία και την εργώδη προσπάθεια των αγιοζωνιτών πατέρων, ορισμένοι από τους οποίους, όπως ο παπά Σάββας και ο Προηγούμενος Διονύσιος, αναδείχθηκαν σε ακάματα πνευματικά τέκνα της μονής της μετανοίας τους. Καταγράφονται ζητείες (ταξίδια συλλογής ελεών) υπέρ της Μονής σε είκοσι και πλέον τόπους, στους μισούς από τους οποίους (Κουσάντασι, Μελένικο, Βουλγάρω και Λιμένας Θάσου, Ηράκλειο Κρήτης, Σέρρες, Μουδανιά, Άγιος Μάμας Χαλκιδικής) επιβεβαιώνεται η ύπαρξη ναών και κτισμάτων αστικού τύπου. Οι Σέρρες με το

Βατοπαιδινό μετόχι της Παναγίας υπήρξαν ο σημαντικότερος ίσως σταθμός στα ταξίδια των αγιοζωνιτών πατέρων. Αυτοί χρησιμοποίησαν το κονάκι τους στην πόλη ως βάση εξόρμησης στην υπόλοιπη Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Όπου δεν υπήρχε κατάλυμα, οι αγιοζωνίτες φιλοξενούνταν σε σπίτια συγγενών ή φίλων, καλλιεργώντας το έδαφος για τη διαμόρφωση μετοχίων.

Το πλούσιο αρχειακό υλικό αναδεικνύει τις περιοδείες των μοναχών και τη στενή τους σχέση με τα μετόχια της μονής Βατοπαιδίου. Οι συχνές περιοδείες των αγιοζωνιτών πατέρων λειτούργησαν ευεργετικά στον σχηματισμό μετοχίων, τα οποία σταδιακά μεγάλωσαν σε μέγεθος και αριθμό, ενισχύοντας την πνευματική ακτινοβολία της μονής Βατοπαιδίου.

73. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16059α-β.

74. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16044α-β.

75. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16052α.

76. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16064α.

77. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16075α.

78. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16062α, 16067α, 16078α-β.

79. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16071α, 16072α.

80. Για τη δράση τους ως χορηγών της τοπικής εκκλησίας με έργα τέχνης το 19ο αι. βλ. Ν. Μ. Μπονόβας,

«Προσφορές συντεχνιών σε ναούς των Σερρών», Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι., Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοε. 1997), Πρακτικά, επιμέλεια έκδοσης Δ. Ποιμενίδου, Θεσσαλονίκη 1999, 195-220.

81. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16120α.

82. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16133α.

83. AMB, Κώδιξ 14, φ. 405α.

84. AMB, Κώδιξ 14, φ. 416α.

85. AMB, Κώδιξ 14, φ. 421α-β.

86. AMB, Κατάστιχο έτους 1867, φ. 7α.

87. Θεόφιλος Βατοπαιδινός, «Χρονικόν», ό.π., 96• Παπάγγελος, «Τα μετόχια», ό.π., 88.

88. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16073α.

89. AMB, τετράγωνο 5 Ζ, κ. 140/237. Ευχαριστώ τον κ. Μ. Πολυβίου για την πληροφορία.

90. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16114α.

91. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16115α.

92. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16108α.

93. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16118α.

94. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16112α-β.

95. AMB, Λυτόν Αρχείο, Φ. 16, αρ. 16109α.

96. AMB, Λυτόν Αρχεῖον, Φ. 16, αρ. 16046α-β.
97. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 280.
98. Βέρρου, Τοπωνύμια, ό.π., 22.
99. Actes de Vatorédi, ν. Ι, ό.π., αρ. 81, 93, 97, 104, 108, 111, 112, 130, 147.
- Παπάγγελος, «Τα μετόχια», ό.π.,
84, 327, σημ. 24. Θεόφιλος Βατοπαιδινός, «Χρονικόν», ό.π., 94.
100. AMB, Κατάστιχο έτους 1867, φ. 7β.